חיי שרה

א. עה"פ[1] ויתן לי את מערת המכפלה גו' בכסף מלא יתננה לי פירש"י: "בכסף מלא אשלם[2] כל שוויי' וכן[3] דוד אמר לארונה בכסף מלא"[4].

וצריך להבין:

א) מה מדגיש רש"י בפי' "בכסף מלא" כל שוויי', דלכאורה הרי זהו מובנו הפשוט בכתוב?

ב) מהי הראי' מ"כסף מלא" שבד"ה, מאחר שהיא אותה הלשון ממש הנאמרה בכתוב שלפנינו[5].

ב. והנה לכאורה הי' אפשר לבאר כוונת רש"י להביא ראי' ו"חבר"[6]: דקשה לי' הלשון "מלא" בשייכות ל"כסף" — דלכאורה אין הל' "מלא" מתאמת אלא בדבר שיצוייר בו היפוכה — רק, וכמו בכלי: ותמלא כדה[7] והבור רק[8]; אבל בכסף מתאים ה"ביטוי "חסר — שלם"[9], או רב — מעט וכדומה, ולא הלשון מלא[10] — ולזה אומר רש"י שמצא לו חבר "וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא", והיינו להוכיח שדרך המקרא לומר גם ב"כסף" ל' "מלא" תמורת ל' "שלם" (המתאימה יותר) וכיו"ב.

אבל לפי"ז אינו מובן: א) הול"ל "וכן בדוד" וכמו "וכן ביונה"[11] וב"כ"מ. ב) מכיוון שכל כוונתו של רש"י, לפי ביאור זה, להודיע שיש חבר ללשון "כסף מלא" ואין כוונת רש"י להודיע פירוש "כסף מלא", כי מובן הוא — א"כ הו"ל רק להביא[12] את הראי' "וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא" ולהשמיט הפירוש "אשלם כל שוויי'"?

ג. עוד יש להקשות בפירוש רש"י שלפנינו:

ג) מכיון שרש"י מעתיק ומפרש התיבות "בכסף מלא", הול"ל "כל שוויי'", ומהי ההוספה "אשלם (כל שוויי')"?

ד) מהי האריכות בראייתו "וכן דוד אמר לארונה" — הול"ל (כמו בכ"מ) "וכן בדוד בכסף מלא".

ד. והביאור בכ"ז:

בהשקפה ראשונה "בכסף מלא", מש-

---

1) פרשתנו כג, ט.

2) בדפוס ראשון (שנת רל"ה) של רש"י: שלם כל שוויי. אבל ברוב הדפוסים הוא אשלם כבפנים. וכן הובא בראב"ם וגו"א.

3) בדפוס ראשון ליתא הראי' מד"ה.

4) דה"א א כא, כב-כד.

5) ואין לומר שהכוונה ב"וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא" היא [לא להביא ראי' לפירושו כאן אלא] לומר שגם שם הפי' כל שוויי', שהרי אין דרכו של רש"י לפרש מקודם דבר הנאמר אח"כ שה"בן חמש למקרא" לא למדו עדיין.

6) ראה ראב"ם וכאר מים חיים עה"פ.

7) פרשתנו כד, טז.

8) וישב לז, כד.

9) וכן משמע מהגירסא שבדפוס ראשון שלם. אבל גם לפ"ז אינו מובן למה צריך לפרש (גם) "כל שוויי'".

10) אבל ראה מנחות פח, א: מלאים שלא יחסר. ראב"ע עה"פ.

11) רש"י וירא כב, ב.

12) וע"ד פרש"י ויצא (כח, יא): "ויפגע בו, וכמו ופגע ביריחו גו'" שמכיון שפי' הפשוט של ויפגע מובן, ורק שקשה איך מתאים ל' "ויפגע (על) במקום" אין רש"י מפרש, ורק מביא דוגמא ו"חבר" "כמו ופגע כו'" (ראה לבוש האורה וש"ח שם).

מע ש"מלא" קאי על הכסף, היינו שאברהם מודיע בזה שמטבעות הכסף יהיו מלאים (מבלי חסרון) במשקלם [13] (או ע"ד פי' הירושלמי [14] בכסף מלא — "קינטרין", וכפרש"י [15] שעפרון לקח מאברהם שקלים גדולים).

ופי' זה בא רש"י לשלול בדבריו: "אשלם כל שוויי", שתיבת "מלא" אינה תיאור בשייכות לכסף עצמו (כמותו, משקלו), אלא בנוגע לשדה ומחירה ה"מלא" — אברהם אמר: "בכסף מלא" היינו "אשלם כל שוויי" של השדה [16] (שהכסף הוא בסכום כזה שימלא את מחירה — ישלם "כל שוויי" — של השדה) [17].

ומכריחו לפרש כן:

מהמשך הכתובים מובן, שבבקשתו זו של אברהם "לבני חת" —

"ויתן לי את מערת המכפלה גו' בכסף מלא יתננה לי" — הוא בא לשלול את מה שאמרו לו בני חת לפני זה: "נשיא אלקים אתה בתוכינו במבחר קברינו קבור גו', לא יכלה ממך גו' " [18] היינו שיקח מהם את מערת המכפלה מבלי שישלם מחירה, כ"א חינם; וע"ז באה תשובתו של אברהם שאינו מסכים לזה, אלא "בכסף מלא" ישלם "כל שוויי".

אבל את"ל שפי' "כסף מלא" — "שקלים גדולים" וכיו"ב, הרי מענתו של אברהם (בצורתן של השקלים) אינה מעין טענתם של בני חת (באופן של נתינת השדה), כי רק לאח"ז שאברהם הי' עונה בנוגע לאופן הנתינה (שתהי' לא במתנה) הי' מתאים דיבורו בענין הכסף עצמו.

וזהו טעמו של רש"י שלא הסתפק בתיבות "כל שוויי" אלא הוסיף תיבת "אשלם" [19] — היפך מתנת חינם — כי בזה מבואר ההכרח לפירושו.

ה. אבל מ"מ עדיין אפשר לדחוק ולפרש ש"מלא" קאי על ה"כסף". ואף שלפ"ז אין דבורו של אברהם מכוון לדבריהם של בני חת — שהרי אין בדבריו שלילה מפורשת למתנת חינם

---

13) כפי' הרד"ק עה"פ.
14) קידושין פ"א ה"ב.
15) כג, טז.
16) ועפ"ז יובן גם לפי הגירסא שבדפוס ראשון (ראה לעיל הערה 2) מה שהוצרך רש"י להוסיף "כל שוויי", כי באם הי' כותב רק "שלם" הי' אפשר לפרש ש"מלא" קאי על הכסף — שיהיו מטבעות שלמות וכדומה.
ולכן מוסיף שאין הכוונה על הכסף, אלא "כל שוויי" (של השדה).
17) ולכן מפרש רש"י אח"כ עה"פ וישקול אברהם לעפרן "חסר וי"ו, לפי שאמר הרבה ואפי' מעט לא עשה שנטל ממנו שקלים גדולים קנטרין שנא' עובר לסוחר", כי אברהם אמר רק שישלם כל שוויי כו' ולא שקלים גדולים כו'. (וכן הוא בב"מ (פז, א) רשעים אומרים הרבה כו' ויליף דעפרון שקל קנטרין מעובר לסוחר. וגם בבכורות (נ, א) שהובא אותה המימרא דר' חנינא "כל כסף האמור בתורה כו' חוץ משקלי עפרון כו' " המובא בירושלמי (קדושין שם) הנה הלימוד דהוי קנטרין הוא מעובר לסוחר ולא מ"בכסף מלא" כבירור שלמי).

18) שבזה שני ענינים: א) "במבחר קברינו קבור גו' " — שיקבור את שרה בכל מקום שירצה. ב) "איש ממנו גו' לא יכלה גו' " — שיטלנו בחנם (ראה פי' הרשב"ם: ואין אתה צריך לקנות). וע"ז אמר אברהם (א) ויתן לי את מערת המכפלה (דוקא), (ב) בכסף מלא יתננה לי.
ועפ"ז יומתק מה שאחרי "בכסף מלא" אמר עוה"פ "יתננה לי", דלכאו' אמר כבר ויתן לי את מערת המכפלה גו'.
19) לפי הגי' שבדפוס ראשון (הובא לעיל הערה 2) י"ל שההוכחה הנ"ל (המובאת בפנים) פשוטה ומובנת מעצמה לבן חמש למקרא, ורש"י אינו צריך לרמוזה.

שהציעו בני חת — מ"מ מקום לדחוק ולומר שבזה שאמר "בכסף מלא" שיתן מטבעות שלימות (או) שקלים גדולים, נכלל בדרך ממילא סירובו לקחת את השדה בחינם, כ"א שישלם עבורה.

ולכן, בכדי לשלול לגמרי הקס"ד הנ"ל, מוסיף רש"י ואומר: "וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא"; אין כוונתו של רש"י להביא עוד מקום שנאמר בו הל' "בכסף מלא", אלא לחזק את פירושו הנ"ל בתיבות "בכסף מלא"[20] (שהוא לשלול ממתנת חינם) ממש"נ בדברי הימים[21]:

הטעם מדוע רצה דוד לשלם (בעד הגורן) לארונה "בכסף מלא" מפורש שם בכתובים: "כי לא אשא אשר לך לה' והעלות עולה חנם", הרי מוכחא מילתא שמה שאמר "בכסף מלא" כוונתו שישלם "כל שוויי".

ולכן האריך רש"י בלשונו, "וכן דוד אמר לארונה"[22], להורות על הענין המדובר שם (היינו הטעם שבדבריו של דוד לארונה), כי מזה הוכחתו, כנ"ל.

ו. עוד י"ל במה שנקט רש"י "וכן דוד אמר לארונה" (שעפי"ז יומתק מה שדוקא בתיבות אלו מרמז שכוונתו היא על הענין המדובר שם ולא רמזו באופן אחר):

דהנה מקום לשאול — מאי טעמא דאברהם שרצה לקנות את השדה וה־מערה דוקא "בכסף מלא" הלא הי' יכול ליטול אותם (בלא תשלומין) "מן הדין שאמר לו הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת"[23]? וע"ז "מ־שיב" רש"י באמרו שכן מצינו גם אצל דוד, ש"אמר לארונה בכסף מלא" ומהתם יתבאר להכא:

דוד המלך כבש את ירושלים מ־ארונה המלך ובמילא זכה בכולה מדין כיבוש[24] — ומ"מ כשבא לבנות בה מזבח, לא הסתפק בזכייתו בכיבוש, ואף לא בזה שארונה יתננה לו, אלא שתהי' שלו ע"י קנייתו "בכסף מלא". והטעם ע"ז אמר דוד: "כי לא אשא אשר לך[25] לה' והעלות עולה חנם".

כלומר: אם הי' דוד לוקח את ה־גורן וכו' רק משום שהוא שלו מדין

---

20) ראה עד"ז במשכיל לדוד וראה הערה הבאה.

21) במשכיל לדוד דהראי' מד"ה היא, ד"אם איתא דכסף מלא אינו ר"ל אלא קנטרין התם אמאי הוצרך לכתוב כסף מלא הא בל"ז פשיטא דקנטרין הן דהא כל כסף דכתובים קנטרין". אבל בפשוטו של מקרא (שוהוי דרכו של רש"י בפי' עה"ת) א"א לפרש כן, דא"כ הו"ל לרש"י להביא ה־כלל דכסף דכתובים קנטרין.

22) ואולי י"ל שלכן כתב רש"י "וכן דוד אמר לארונה (השם שנק' בו בסוף שמואל ב') ולא לארנן (השם שנק' בד"ה שם נאמר "בכסף מלא") שמרמז גם על אותו הסיפור כפי שהוא בשמואל, ששם מפורש (ש"ב כד, כד) שדוד אמר "לא כי קנה אקנה מאתך במחיר גו'".

23) פרש"י פרשתנו כג, ד. ראה פי' החזקוני, לבוש האורה וש"ח שם.
ומש"כ רש"י ע"ז "ומ"א", י"ל שזהו רק בנוגע לפי' התיבות "גר ותושב", אבל עצם הענין שהי' יכול ליטלו מן הדין ס"ל לרש"י גם לפי פשוטו של מקרא, אלא שאי"ז הפי' דמה שאמר אברהם גר ותושב.
וראה וישלח לה, יב. פרש"י לך טו, יח. פרש"י דברים ג, יג (לענין ארץ עוג). פרש"י ד"ה ואשריהם תשרפון — ע"ז נג, ב. וראה פרשת דרכים דרוש ט.

24) כי גם בפשוטו של מקרא כ"ה, שע"י כיבוש נעשה שלו. ראה פרש"י לך יד, כא. פרש"י חקת כא, כו. וראה, בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 8 ואילך.

25) דלכאורה אין זה נוגע, והול"ל רק שלא יעלה עולה חנם.

כיבוש, אזי אין זה שולל לגמרי[26] את שייכותו של ארונה להגורן: ועוד יותר, גם כשיתנו לו ארונה במתנה[27] (שנוהג לו גם את שייכותו זו המוע־טת), בכ"ז נשאר הגורן עדיין בבחי' „אשר לך" שיש לו עוד לארונה איזו אחיזה וזכות בגורן — „כי לא אשא אשר לך".

ולכן שילם דוד עבורו „בכסף מלא", כל השווי, בכדי לסלק כל זכותו של ארונה מכל וכל, שלא תהי' לו שום אחיזה ושייכות למזבח והקרבנות וכו'.

ועל דרך זה הוא באברהם ש־לא רצה שהמערה שבה יקבור את שרה (ובה יהי' קבור גם הוא ושאר האבות והאמהות[28]), תישאר בה איזו שהיא שייכות לעפרון (באופן ששמו עלי' וכיו"ב), ולכן מיאן לקחתה „מן הדין" ואף לא במתנת חינם[29], כ"א שילם כל שווי'.

ז. בפירוש רש"י ישנם ענינים מופלאים[30] גם הנוגעים לשאר חלקי התורה: ע"י פירושו של רש"י כאן מתיישבת קושיא בחלק ההלכה ש־בתורה:

הא דקרקע נקנה בכסף גלמד (בגמ־רא[31]) מהכתוב[32] „שדות בכסף יקנו", ופי' בתוס'[33] „הא דלא אייתי מקרא דכתיב גבי עפרון (היינו שאברהם קנה את השדה בכסף מעפרון) משום דדלמא ה"מ מנכרי שכל קנינו בכסף".

אבל ע"פ הנ"ל, בביאור דברי רש"י „אשלם כל שוויי' כו'", מובן בפשטות למה לא ילפינן דין זה מהכתובים שלפנינו (גבי עפרון):

מלבד זאת, שלא היינו יודעים מיל־פותא זו[34] את עיקרו של דין קנין כסף בקרקע — היינו שהוא נקנה בשוה פרוטה אפילו כשהקרקע שוה יותר[35] — דהלא אברהם קנה את השדה „בכסף מלא", כל שווי'[36];

הנה נוסף לזה: מה שאברהם נתן את כסף השדה לעפרון לא הי' בשביל לקנותה עי"ז[37] (שהרי הי' יכול ליטול „מן הדין" והיתה קנוי' לו בלאו הכי[38]), אלא בכדי שלא תהי' לעפרון שום שייכות (אף שאיננה שלו כלל) לשדה. ולכן מובן שא"א ללמוד מכאן קנין כסף בקרקע.

---

26) ראה לקו"ש שם ס"ע 13.

27) ראה ד"ה שם כא, כג: ראה נתתי גו'.

28) שלכן רצה דוקא את מערת המכ־פלה „שכפולה בזוגות", ראה לקו"ש ח"ה ע' 109.

29) ראה עד"ז ש"ך עה"ת עה"פ.

30) של"ה במס' שבועות שלו (קפא, א).

31) קדושין כו, א.

32) ירמי' לב, מד.

33) קדושין שם.

34) ראה עד"ז בספר המקנה קדושין שם.

35) רמב"ם פ"א מהל' מכירה ה"ז. טושו"ע חו"מ סי' קצ ס"ב.

וגם לפי דעת הסמ"ע שם (סק"א), שמה שקונה בכסף הוא מצד דמי שווי' הדבר, דנלמד משדה עפרון שהי' דמי שווי השדה — הרי א"א ללמוד משדה עפרון פרט זה דגם כשנותן פרוטה קונה בתורת תחלת פרעון, שהרי אברהם שלם „כל שווי'".

36) ראה צפע"נ עה"ת: וקונה בכסף רק בשוה הדבר, וצריך ליתן בב"א, לכך נקט כסף מלא כו'.

37) להעיר מתוס' קדושין ב, ב ד"ה א"נ ובמהרש"א שם.

38) ומ"ש רש"י עה"פ ויקם שדה עפ־רון, תקומה היתה לו היינו בנוגע לרשות. וגם לפי „פשוטו של מקרא (שכתב רש"י) ויקם השדה גו' לאברהם למקנה וגו'" הוא בנוגע „לעיני בני חת בכל באי שער עירו" היינו הקנאה מצדם (וראה מפרשי רש"י שם) (ועד"ז צ"ל בפירש"י פסוק יח).

ח. מהענינים ד"יינה של תורה"[39] בפירש"י שלפנינו:

איתא בזהר[40] שהמצות צריכות להיות לא ב"ריקנייא ובמגנא" (כי אז לא נמשך ע"י המצוה "רוחא דקודשא") — זהו הסדר בלעו"ז, במצרים וכמ"ש[41] "אשר נאכל במצרים חנם" — אלא צריך "לאשתדלא בי' כדקא יאות כפום חילי'", ו"באגר שלים".

וזהו מה שפרש"י, שאברהם אמר "אשלם כל שוויי'", וכן דוד אמר לארונה "בכסף מלא", "כי לא אשא גו' העלות עולה חנם"; וככה התנהג אברהם במצות גמ"ח[42], שקיימה באופן של "לאשתדלא בי' . . באגר שלים"[43].

וההוראה מזה בעבודה הרוחנית של כל אחד ואחת מבנ"י, שענינו לברר ולזכך, ע"י עבודתו בתומ"צ, את המקום בו הוא נמצא, שהוא לבדו יהי' הבעה"ב שם[44], דהכוונה היא שיהי' "קנוי" לו ע"י דיוק בתשלומי ועבודה והשתדלות ולא "בריקניא ובמגנא".

שלא יאמר בלבו: מכיון שכשרונותי טובים בטבעם, והרי התורה ניתנה לי במתנה; וגם נקל לי לקיים את המצות כי הנה"ב והיצה"ר אינם מעלימים כ"כ[45] — ולכן כל ענין היגיעה ועבודה הוא ממני והלאה!

ע"ז באה ההוראה מאברהם (ודוד) שלא רצו לקנות בחנם גם את חלקם המגיע ושהיו יכולים ליטול בנקל, אלא נתנו עבורו כל שוויי'.

והיינו שגם מי שהוא יכול ללמוד תורה ולקיים את המצות בלא עמל ועבודה, בכ"ז[46] בכדי לברר את חלקו בעולם, שיצא לגמרי מתחת ממשלת הקליפה ויהי' דירה לו ית' הוא דוקא ע"י השתדלות עבודה ויגיעה.

ועי"ז מגיעים לבחי' "ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר", ת' עלמין (דכסופין) "דירתי צדיקייא לעלמא דאתי"[47] — התגלות בחי' סוכ"ע[48] ל"ועמך כולם צדיקים"[49].

(משיחות ש"פ חיי שרה, תשכ"ט ותש"ל)

---

39) "היום יום" ע' כד.

40) ח"ב קכח, א.

41) בהעלותך יא, ה. וראה ספרי ורש"י שם.

42) ראה פרש"י פרשתנו כג, יו"ד. פרש"י ראה יג, ה.

43) ראה לקו"ש שם (ע' 80 ואילך), לענין מצות מילה וכו' דאברהם. ע"ש.

44) יתרה מזו ראה מענה הצ"צ (לקו"ש ח"ב ס"ע 621).

45) ראה תניא פט"ו.

46) ונוסף לזה: לא יגעתי ומצאתי אל תאמין (מגילה ו, ב). וראה קונטרס ומעין מט"ז פ"ב. ואין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עלי' (ברכות סג, ב. וש"נ).

47) זח"ג קכח, ב.

48) ראה תו"א וישלח כד, ג. תו"ח שם. אוה"ת בראשית קטו, ב ואילך.

49) ישעי' ס, כא.